

QORAQALPOQ ADABIYOTI NAMOYONDASI BERDAQ IJODIYOTINI O‘RGANISHNING MOHIYATI

Norqo‘ziyeva Fotima

Toshkent pediatriya tibbiyot institutining 1-pediatriya va xalq tabobati fakulteti
talabasi

Annotatsiya: Qoraqolpoq klassik adabiyotining namoyondasi deb nom olgan Berdaqning hayoti-ijodi jarayonini o‘rganish ta’lim muassasalarida qay darajada ekanligi haqida fikr yuritimiz.

Kalit so‘zlar: Berdaq hayoti va ijodi, adabiy meroslari, qo‘lyozmalari.

Аннотация: Подумаем об уровне изучения жизнетворческого процесса Бердака, известного как представителя каракалпакской классической литературы, в учебных заведениях.

Ключевые слова: жизнь и творчество Бердака, литературное наследие, рукописи.

Abstract: We will think about the level of study of the life-creative process of Berdak, who is known as the representative of Karakalpak classical literature, in educational institutions.

Key words: Berdak’s life and work, literary heritage, manuscripts.

Men turli sinov va kurashlarda toblangan, iymon-irodasi mustahkam xalqimizning aql-zakovati va azmu shijoatiga ishonaman.⁹ O‘zbekiston Respublikasi Prezident Shavkat Mirziyoyev.

⁹ Prezident Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining yigirma to‘qqiz yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqidan. 30.08.2020 yil

Dunyoda ilm-fan taraqqiy etmagan hech bir o'lkada erkin va farovon jamiyat qurib bo'lmashligini hayotning o'zi takror-takror isbotlagan. Hozirgi zamonda o'tmish va kelajakni bir-biriga bog'lovchi zanjir yoshlarning intellektual salohiyati bilan ekanligi adiblarning asarlarida takidlab aytilib kelingan.

Qoraqalpoq diyori o'zining dunyoda o'xshashi yo'q, betakror, boy va yuksak san'ati bilan barchamizni hayratga solib kelgan. Qoraqalpoq adabiyotining o'z yo'nalishi, uslubi va fikriga ega xalq shoiri Berdaq haqida so'z ketganda Berdaq Qarg'aboy o'g'li XIX-asrning birinchi choragida 1827-yil 9-noyabrda Qoraqalpoq Qo'ng'iroq beyligiga qarashli Amudaryo Orol dengizining Quyliko'l ovulida dehqon oilasida tug'ilgan. Berdaq o'z davrining ziyoli, o'ziga xos teran fikrli, o'z zamandoshlaridan ko'ra angicha fikrli va yuksak mavqega ega shaxs bo'lgan.

Boshlang'ich ta'limni avval ovul maktabida, so'ngra esa madrasada tahsil ko'rgan. Alisher Navoiy, Fuzuliy, Maxtumdul va qoraqalpoq shoiri Kunxo'ja asarlarini chukur mutola qilgan, ulardan o'rgangan. U tarixni va xalq, og'zaki ijodini yaxshi bilgan. Berdaqning lirik she'rlarida, dostonlarida qoraqalpoq xalqining 18-19-asrlardagi ijtimoiy hayati o'z ifodasini topgan. U o'z davri voqealariga, ijtimoiy munosabatlarga zukko shoir sifatida baho beradi. Asarlarida tenglik, insonparvarlik, adolat va vatanparvarlik g'oyalari ilgari suriladi. Berdaq ijodida mehnatkash xalqning ahvoli asosiy mavzulari “Bo'lgan emas”, “Soliq”, “Bu yil”, “Umrim” va boshqalar. Shoir haqiqat uchun, mehnatkash ommaning baxti va kelajagi uchun fidokor kurashchilarni orzu qilgan. O'zining sherlarida “Xalq uchun”, “Menga kerak” va boshqa mavzularda ko'plab bitiklarni yozib kuyga solgan. Tarixiy mavzudagi “Avlodlar”, “Omongeldi”, “Azadosbiy”, “Ernazarbiy” asarlarida shoir xalq qaxramonlarini faxr bilan kuylaydi. Berdaqning “Avlodlar” asari tarixiy voqealar solnomasi bo'lib, qoraqalpoq xalqi bilan boshqa turkiy xalqlar hayotidagi mushtarak voqealar qalamga olinadi, qabila va xalqlarning kelib chiqishi haqidagi fikrlari bayon qilinadi. Berdaq ba'zi ta'magir ruhoniylarning kirdikorlarini fosh etib “Yaxshiroq”, “Shekilli” kabi sherlarida va boshqa asarlarida yozadi. Ayollar huquqini himoya qiladi, yoshlarni vatanni sevishga, ma'rifat cho'qqilarini egallashga chaqiradi o'zining

“O‘g‘limga”, “Ahmoq bo‘lma” va boshqalar sherlarida ham ko‘plab pand nasixatli tarzda muammolarni yoritadi.

She‘riy mushohadalari va hayotga qarashlarida Berdaq mehnatkashlarning baxtiyor yashashini orzu qildi. Xalqni baxtli qilish haqida o‘ylar ekan, Allohdan madad so‘rab quydagi “Yordam ber” sheri orqali, baxt haqida fikr yuritadi. “Izladim” sheri orqali esa odil podshoni orzu qiladi “Kerak” sheri bilan baxtiyor yashaydigan jamiyat qurilishiga umid qiladi. Berdaq ijodi xalq og‘zaki adabiyoti an‘analariga yaqin turadi. Ijodi serqirraligi, asarlarining g‘oyaviy va badiiy yuksakligi bilan qoraqolpoq adabiyoti tarixida asosiy mavqeni egallaydi. Uning ko‘pgina asarlari o‘zbek va boshqa xalqlar tillariga tarjima qilingan.

O‘tgan yillar mobaynida O‘zbekiston va Qoraqalpog‘istonda Berdaq tavalludining 170 yilligi keng nishonlandi (1998). Shoir tug‘ilgan joy Bo‘zatovda ham xaykali o‘rnatilgan 1998-yil. Nukus shahrida Berdaqga haykal qo‘yilgan, musiqali drama teatri, ko‘cha va maktabga Berdaq nomi berilgan. Berdaq shoirlik, baxshichilik, sozandalikda tengi yo‘q, is‘tedodli shaxslardan hisoblangan. Zamonasining taniqli va barchaning hurmadiga sazovor bo‘lgan, elardog‘idagi shoir bo‘lgan. Berdaq yoshligidanoq ilmga chanqoq, ziyrak, bola edi. Berdaq islomning muqaddas kitobi bo‘lgan Qur‘oni Karimni va dunyo tarixi va adabiyotini o‘rgangan. Shoirning ilmga bo‘lgan mehri va chanqoqligini hozirgi zamon yosh avlodlariga o‘rnak qilib ko‘rsatsek arziydi.

Qoraqalpoq klassik adabiyotining buyk shoiri Berdaq Qarg‘aboy o‘g‘lining boy va mazmunli ijod namunalarini bizgacha yetib kelgan sherlaridan bir olam mano olish mumkin. Misol tariqasida o‘sha zamonning ilim yo‘lidagi mashaqqatlarini qiyinchiliklarini quydagi misra orqali ko‘rib chiqsak.

Zamon qanday zamon bo‘ldi
 Qarag‘ay boshin sho‘rtan chaldi.
 Bir nechisidan ko‘nglim qoldi.
 Yorug‘ yo‘lni izlar bo‘ldim.

Bu misralarda shoir o‘z xalqining orzu armonini ifoda etishga, o‘sha davrning nohaqliklarini va ilim yo‘lidagi mashaqqatlarni yoritishga harakat qilib sher orqali

ifoda etgan. Berdaq o‘zning sherlarini qo‘shiq qilib kuylab qo‘shiqlarida xalqni o‘z haqini talab etishga, ozodlik harakatlariga undagan.

Berdaqning barcha ijod namunalarida xalqning turmush sharoiti, o‘sha zamonning ijtimoiy va siyosiy hayoti haqida to‘la tasavvurga ega bo‘lish mumkin. Shoir o‘z asarlarida xalq boshidagi og‘ir ahvol, kambag‘allik, haqidagi qo‘shiqlari bilan xalqqa taskin berishga harakat qilgan. Manashu qo‘shiqqa aylangan sheridan to‘rt misrani misol sifatida qarasaq.

Berdaq der so‘zimni aytib ketayin

Boqgin xo‘r umrin netayin

Bo‘lmasa dunyoni harob etayin

Qani, menga Israpildin surn ber

Misralari orqali shoir o‘z qalbidagilarni ifodalagan. Berdaq yashashgan zamon ziddiyatli kurashlar zamon bo‘lgan. Bu to‘g‘risida faqatgina qo‘shiqlarda emas ijodiy faoliyatidagi barcha asarlarida ko‘rish mumkin. “Ko‘rindi”, “Zamonda”, “Panoh ber”, “Oqibat”, “Davru davron”, “Ko‘zim”, “Bo‘lmadi”, “Ayrimoq” va boshqa qo‘lyozmalar ham yozilgan.

Berdaqning hayot yo‘li va ijodi haqida qancha ko‘p so‘zlasakda oz. Shuning uchun yoshlarimiz o‘rtasida Berdoqning ijodini keng targ‘ib qilish va asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilish va yosh avlodga yoshlarimizga xalqimizga ommaga tanishtirish lozim. Mashhur adabiyot va san‘at arbobi xalq shoirining porloq xotirasi hurmatiga Nukus va boshqa shaharlar kuchalariga, bog‘ hiyobonlarga, kinoteatrlarga Berdoqning nomi berilgan. Mamlakatimizdagi nufuzli teatrlardan biri Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat musiqali teatri nafaqat o‘zimizda balkim chet ellarda ham mashhur.

Berdoq xalqning o‘tli dardiga malham bo‘luvchi harorat bag‘ishlash barobarida, kitobxonga hassos shoir dard-alamlaridan xabar yetkazishga qodir bo‘lgan buyuk xalq kuychisidir. Buni yaxshi anglagan shoir o‘z sherlaridagi kechinmalar mohiyatiga ishora qilish orqali kitobxonni bilim olish uchun diqqatini qaratish kerak bo‘lgan nutalarga alohida urg‘u berib asarlar sherlar yozgan.

Albatta, yuqoridagi kabi misollarni ko‘plab keltirish mumkin. Ammo gap ularning soni emas, balki salmog‘ida ekanligini ta’kidlash lozim. Umuman, Berdoq she’riyati

adabiyotimiz tarixida o‘ziga xos o‘rin tutadi. Binobarin, uning ibratli hayoti, shariyati va asarlaridagi ma’naviy merosi bugungi kunda yoshlar qalbida yuksak insoniy fazilatlarni kamol toptirishda, barkamol avlod tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Agar biz ajdodlarimiz boy tarixiy ma’naviy merosini o‘rgansak turli xil xatarlarga qarshi o‘z vaqtida qati’yat va izchillik bilan kurash olib bormasak, turli zararli oqimlar bizning yurtimizga ham kirib kelishi mumkin. Buning uchun adiblarimiz ijodlaridan Berdoq hayoti va ijodidagi sherlari yoshlarimizni o‘zining sherlari dostonlaridagi bunyodkorlik ilimga intilish xalqga xizmat qilish g‘oyalari bilan o‘zining girdobiga tortib ketishi uchun qaraqolpoq tilidan boshqa tillarga ham tarjima qilsak ko‘p tilli xalqimiz yoshlari o‘qib o‘rganishadi.

Berdoq sherlarida ota-ona, oila, el-yurt oldidagi burchi va mas’uliyati hamda vatanparvarlik kabi g‘oyalarni ilgari suradi. Yoshlarni bugungi internet xurijidan asrash uchun Berdoq kabi xalqparvar fidoiy adiblarning asralarini sherlarni turli tillardagi badiiy kitoblarni ona tilimiz bo‘lgan o‘zbek tiliga tarjima qilish kerak. Yoshlarni faqat bir kunlik hayot bilan yashaydigan xudbin kimsalarga aylanib qolishini oldini olish maqsadida adabiyot, san’at, sport bilan band qilish kerak.

Qoraqalpoq xalqining serqira ijodkorlaridan biri Berdaq ijodi va hayot yo‘lini chuqur o‘rganib barcha insoniy fazilatlarni yanada mustahkamlashimiz, Toshkent pediatriya tibbiyot institutining talaba yoshlari o‘rtasida keng targ‘ib qilish ishlarini yanada jonlantirish lozim. Berdoq hayoti va ijodini targ‘ib qilishda inovatsiyalardan keng foydalanib Berdoqning sherlarini zamonaviy tarzda kuylanishini, asarlaridan sahnalashtrilgan qisqa video lavxalari tayyorlab borilmoqda hamda kino filimlar yaratish orqali ijodkorning faoliyatini Toshkent pediatriya tibbiyot institutida keng ommaga tanshtrish ishlari davom etmoqda. O‘ylaymizki ijodkorning barcha sherlari dostonlari doimo xalqimizning yuragidan joy olib kelmoqda, zamonlar osha bizning targ‘ibotlarimiz davomiyligini Berdaq asarlari o‘zida saqlanib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Berdaq milliy madaniyatimizning buyuk namoyondasi nomli metodik qo‘llanma.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi 29.12.2020.
3. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. Sh.M.Mirziyoyev.
4. B.Qurbonboyev Berdaq va o‘zbek adabiyoti. T., 1986.
5. www.Prezidenti.uz
6. www.gazeta.uz